

Н.Р. Шпик, канд. екон. наук, доцент
З.Р. Рижок, здобувач, асистент
Львівський національний аграрний університет

НАУКОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНУ

У статті розкрито визначення регіону як основи соціально-економічного розвитку аграрної сфери. Передбачено створення інноваційно-інвестиційної моделі суспільного відтворення, що передбачає збільшення інвестицій у сільське господарство регіонів.

Також описано комплексну систему заходів, які зможуть забезпечити створення регіону сталого розвитку.

***Ключові слова:** регіон, аграрна сфера, сталий розвиток, економічний район, природна зона, територіальна одиниця, районування земель.*

Постановка проблеми. В умовах трансформації національної економіки, переходу до ринкових відносин, земельні ресурси, як основне національне багатство, виступають базисом для розселення людей, розміщення і розвитку продуктивних сил суспільства, основним засобом виробництва внутрішнього валового продукту, що є головним показником економічного розвитку регіону та країни в цілому. Їх використання в структурі регіональної економіки потребує нагального розв'язання проблем економічної та екологічної ефективності з метою росту економічного потенціалу регіону, адже земля в сільськогосподарському виробництві виступає активним елементом, що пояснює її економічне значення. Питання рівня забезпеченості, структури земельного фонду, ефективного використання землі значною мірою впливають на формування регіональної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення раціонального використання та охорони земельних ресурсів, їх сталий розвиток з метою збереження для майбутніх поколінь зробили такі вітчизняні науковці, як Д.І. Бабміндра, В.М. Будзяк, А.С. Даниленко, Д.С. Добряк, С.І. Дорогунцов, Л.Я. Новаковський, А.Я. Сохнич, А.М. Третьак, М.А. Хвесик та ін. Однак, вони розглядали землю, як головний засіб виробництва, знаряддя, предмет і частково продукт праці, що в умовах децентралізації економіки є недостатнім. Земельні ресурси

необхідно розглядати з точки зору її економічних функцій, а саме як матеріальну основу добробуту людей, базу продуктивних сил суспільства, основу для відтворення трудових, матеріально-технічних та природних факторів економічного зростання на території регіону.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є теоретико-методологічне визначення регіону як основи соціально-економічного розвитку аграрної сфери, відповідно до специфіки природно-ресурсного потенціалу регіонів в умовах ринкових відносин, шляхом створення інноваційно-інвестиційної моделі суспільного відтворення, що передбачає збільшення інвестицій в сільське господарство регіонів, а також формування нових відносин власності на землю та ефективного механізму ринку земель.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі становлення національної економіки та проведення економічних реформ однією з ключових проблем є нестабільний розвиток регіональних господарських систем та послаблення сталого економічного зростання регіонів на основі ефективного використання місцевого ресурсного потенціалу, в тому числі і земельних ресурсів регіону в ринкових умовах, що є актуальним у зв'язку з деконцентрацією й адміністративною децентралізацією влади та розвитком місцевого самоврядування.

Земельні ресурси розглянемо як економічний регіон – обмежену частину твердої поверхні землі, яка характеризується визначеною площею, географічним розташуванням та іншими ознаками [5, 416 с.], адже з господарської точки зору землю вивчають як продуктивні угіддя, які прив'язані до конкретного регіону через просторову обмеженість, що мають постійне місце та стабільні й нерухомі в просторі. При раціональному використанні, оптимізації землекористування сільськогосподарські угіддя поліпшують свої властивості, збільшують частку високо родючих ґрунтів.

Регіональна економіка полягає у формуванні комплексної системи заходів, які базуючись на розумінні поточної ситуації та рівня розвитку усієї області, її міст та районів зможуть забезпечити досягнення стратегічного бачення та створення регіону сталого розвитку, у якому гармонійно поєднуюватимуться інноваційна високотехнологічна промисловість, екологічне сільське господарство, оздоровчий та історичний туризм. В свою чергу аграрний сектор на території регіону потребує збільшення продуктивності і рентабельності аграрного виробництва, поряд зі збільшенням його доданої вартості, що сприятиме підвищенню зайнятості та доходів сільського населення і якості життя на селі [9].

В Україні питанням регіонального розвитку приділяється недостатньо уваги, як на національному, так і на регіональному рівнях.

Фактично в державі не було механізмів для стимулювання регіонального розвитку, які б сприяли розвитку регіонів. Ухвалення Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» №2850-IV від 8 вересня 2005 року дало певний поштовх до започаткування стратегічного планування регіонального розвитку – комплексу заходів, які спрямовані на досягнення сталого розвитку регіонів шляхом поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому [10].

Згідно аспектів Постанови Кабінету Міністрів України «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року» передбачає зміцнення потенціалу регіонів та шляхи зменшення соціально-економічних диспропорцій регіонального розвитку з врахуванням тенденцій просторового розвитку серед яких фінансово-економічна криза, обмеженість ресурсів, зростання світової потреби у продовольстві, орієнтація на території, які є найбільшими виробниками продовольства та депопуляція села [1, с. 1].

Найчастіше поняття «регіон» вживають для визначення адміністративно-територіальних одиниць, економічних районів, спеціальних (вільних) економічних зон, окремих природних зон, частини території декількох країн, групи країн або навіть декількох континентів.

За визначенням М. Долішнього регіон представляє собою «певну територіальну одиницю, яка відрізняється серед інших одиниць такого ж рівня специфічними рисами (географічними, економічними, етнографічними тощо) [3, с. 503, с. 134].

Згідно з положенням адміністративного підходу регіон розглядають як одиницю певного субнаціонального рівня згідно з адміністративно-територіальним устроєм країни. Трактують цього поняття дає стаття 1 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів»: регіон – це територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя [11, с. 548, с. 1].

У Концепції регіональної економічної політики регіон визначається як «частина території країни, яка характеризується комплексом притаманних їй природно-географічних, економічних, екологічних та інших ознак. Регіон може збігатися з кордонами адміністративно-територіальної одиниці або об'єднувати декілька таких одиниць» [12, с. 983, с. 2].

В.К. Симоненко регіоном називає господарську територію, виділену всередині країни за економіко-географічним положенням, природними і трудовими ресурсами, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних, демографічних та інших проблем, роллю в міжнародному поділі праці [2, с. 316, с. 240].

За визначенням С.А. Мельника, «регіон в національній економіці – це окрема господарююча система, що має чітко означені межі своєї території, власні органи управління, матеріальну і фінансову основу і, як правило, визначається законодавчими актами держави, виходячи з її стратегічних і тактичних цілей та завдань» [8, с. 124, с. 23].

О.І. Шаблій окреслює регіон як географічно цілісну, просторово відмежовану частину країни, в якій елементи господарського та соціального життя утворюють органічну єдність [13, с. 608, с. 185].

В результаті можна зробити висновок, що «регіон» є синонімом терміна «район» і розглядається як адміністративно-територіальна одиниця. З другої точки зору вчені досліджують регіон як територію, виділену за сукупністю природних ознак, що характеризується єдністю та цілісністю відтворювального процесу та не обов'язково є таксономічною одиницею в системі адміністративно-територіального устрою. Ми пропонуємо розглядати регіон як сукупність земельних ресурсів, просторове розташування певної кількості землі, що зумовлює специфіку регіону як територіального утворення, оскільки земля з її ресурсами найбільш повно характеризує конкретну територію. Забезпечення ефективного використання земельних ресурсів, що спрямоване на відтворення та підвищення родючості ґрунтів, передбачає розробку регіональних програм використання та охорони земель, документації із землеустрою в галузі охорони земель, а також здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування земель.

Регіон як і земельні ресурси є просторово-операційним базисом суспільного виробництва. Згідно статті 179 Земельного кодексу України використання та охорона сільськогосподарських угідь здійснюються відповідно до природно-сільськогосподарського районування, що являє поділ території з урахуванням природних умов та агробіологічних вимог сільськогосподарських культур та є основою для оцінки земель і розроблення землевпорядної документації щодо використання та охорони земель [6, с. 27., с. 85].

Природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне та інші види районування земель охоплюють:

- поділ земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, розвитку господарської діяльності та пріоритету вимог екологічної безпеки;
- установлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району;
- визначення територій, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу;

- установлення в межах окремих зон необхідних видів екологічних обмежень у використанні земель або ґрунтів з урахуванням їх геоморфологічних, природно-кліматичних, ґрунтових, протиерозійних та інших особливостей відповідно до екологічного району [7, с. 155, с. 19].

Виконання економічної політики в регіоні виконується на трьох рівнях загальнодержавному, регіональному і місцевому. Організація раціонального використання земель проводиться на основі даних державного земельного кадастру для вирішення проблем прав власності на землю, оцінки земель, просторового розвитку і планування та охорони навколишнього природного середовища. Державний земельний кадастр ведеться на трьох рівнях: місцевому (в розрізі району, сіл, селищ, міст, міст Києва та Севастополя), регіональному (Автономної Республіки Крим, області) та загальнодержавному (по Україні в цілому).

Державна політика розвитку і розміщення продуктивних сил країни, вирішення соціально-економічних завдань мають ґрунтуватися на дотриманні та досягненні як економічних, так і екологічних принципів, вимог і цілей. А це означає, що в кожному регіоні слід ефективно, раціонально, екологічно зрівноважено та екологічно безпечно використовувати його природно-біологічний, трудовий і матеріально-технічний потенціал [4, 256 с.]. Раціональне використання й охорона земель передбачає оптимізацію структури окремих видів земельних угідь; розробку і впровадження раціональної системи землеробства, яка включає ґрунтозахисний обробіток, удобрення; вапнування кислих та гіпсування засолених і солонцюватих ґрунтів, технологію вирощування сільськогосподарських культур, систему сівозмін тощо; осушення заболочених і перезволожених земель та зрошення і обводнення посушливих; запобігання затопленню, підтопленню, заболоченню земель, погіршенню їх фізико-хімічних властивостей; розробку і впровадження еколого-економічної оцінки земель та використання її для планування розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва, визначення витрат на виробництво і дохідності сільськогосподарських підприємств, встановлення правильних, науково обґрунтованих цін [14, 208 с.].

В результаті формування регіональної економіки регіону першочерговим напрямом є раціональне використання й охорона земель за їх основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь, збільшення обсягу виробництва і одержання на одиницю площі максимальної кількості продукції за найменших витрат праці та коштів. Як механізм, важливу роль при цьому відіграє землеустрій, з метою забезпечення потреби суспільства у продовольстві, а промисловість – у сировині, враховуючи ґрунтово-кліматичні умови регіону.

Висновки. В контексті ефективного використання земельних ресурсів регіон слід розглядати як цілісну територіальну систему природно-ресурсного потенціалу в сфері сталого регіонального розвитку, виходячи з інтересів регіональних потреб, а не економіки країни відповідно до природно-сільськогосподарського районування з використанням даних державного земельного кадастру та проведення землеустрою.

Бібліографічний список: 1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>, 1 с. 2. Державне регулювання економіки: навч. посібн. / С.М. Чистов та ін.. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с., 240 с. 3. Долішній М.І. Регіональна політика і механізми її реалізації / М.І. Долішній та ін.. – К.: Наук. Думка, 2003. – 503 с., 134 с. 4. Економіка природокористування: підручник / Фурдичко О.І., Мармуль Л.О., Малеев В.О., Пилипенко Ю.В. – К.: Аграрна освіта, 2009. – 256 с. 5. Жук М. В. Регіональна економіка: Підручник. / М. В. Жук. – К.: Академвидав, 2008. – 416 с. 6. Земельний кодекс України від 25.10.01 // ВВР України. - 2002. - № 3. –27 с., 85 с. 7. Курильців Р.М. Механізм формування раціонального використання і охорони земель на регіональному рівні: Монографія. – Львів: Каменяр, 2007. – 155 с., 197 с. 8. Мельник С.А. Управління регіональною економікою: навч. посібн. – К.: КНЕУ, 2000. – 124 с., 23 с. 9. Проект стратегії розвитку Львівської області до 2027 року <http://www.ebed.org.ua/uk/podiyi-proektu/na-lvivshchini-prezentuvali-strategiyu-rozvitku-do-2027-roku>. 10. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/2850-15>. 11. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV // Відомості Верховної ради України. – 2005. №51. –548 с., 1 с. 12. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25.05.2001 р. №341/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. №22. – 983 с., 2 с. 13. Соціально-економічна географія України: навч. посібн. / за ред О.І. Шаблія. – Львів: Світ, 1994. –608 с., 185 с. 14. Черевко Г.В., Яцків М.І. Економіка природокористування. – Львів: Світ, 1995 – 208 с.

Н.Р. Шпик, З.Р. Рыжок **Научные аспекты эффективного использования земельных ресурсов региона.** В статье раскрыто определение региона как основы социально-экономического развития аграрной сферы. Предусмотрено создание инновационно - инвестиционной модели общественного воспроизводства, предусматривающий увеличение инвестиций в сельское хозяйство регионов.

Также описано комплексную систему мер, которые смогут обеспечить создание региона устойчивого развития.

Ключевые слова: регион, аграрная сфера, устойчивое развитие, экономический район, природная зона, территориальная единица, районирование земель.

N.R. Shpik, Z.R. Ryzhok. Scientific aspects of efficient use of land resources of a region. Subject of the research is presented by theoretical and methodological fundamental and practical measures concerning efficient use of land resources.

Aim of the work. The aim of the work is to supply a theoretical and methodological definition of a region as a basis for social and economic development of agrarian sphere under conditions of market relations. It can be implemented by creation of an innovative and investment model of social reproduction, expecting increase of investments into agriculture of regions, as well as establishment of new relations of ownership for land and efficient mechanism of land market.

Methods of performance. Theoretical and methodological basis of the research is secured by a dialectical method of enquiry of the scientific aspects of efficient use of land resources in a region, which serve as a fundamental for settling of people, placing and development of productive forces of a society, as well as a principal indicator of economic development of a region and the country under transformation conditions.

Findings of the work. The authors of the article propose to consider a region as a complex of land resources, spatial location of a definite area of land, causing specificity of the region as a territorial formation, because land and its resources supply the complete characteristic of a territory. The research also defines that rational use and protection of lands according to their intended use, creation of the best possible conditions for high productivity of agricultural lands, increase of the amounts of production and maximum volume of products per a unit of area under the least expenditures of labor and costs are the primary directions of regional economics of a territory. In such a case, an important position is occupied by land organization as the mechanism to satisfy the needs of food for society, and needs of raw materials for industry, considering soil and climatic conditions of the region.

Application of the results. The presented results of the research can be widely applied, particularly for development of land resources of a region, considering the interests of regional needs, with use of land cadaster data and performance of land organization.

Key words: region, agrarian sphere, sustainable development, economic area, natural area, territorial unit, zoning of lands.